

Hafaliadau cemegol cytbwys

Mae tanwyddau fel petrol a diesel wedi cael eu defnyddio ym mheiriannau tanio mewnol cerbydau fel ceir, tryciau, cychod a threnau ers dros 100 mlynedd.

Ffynhonnell: © Shutterstock

1. Mae petrol a diesel yn gymysgeddau o gyfansoddion o'r enw hydrocarbonau.
(a) Cwblhewch y frawddeg:

Mae hydrocarbonau yn gyfansoddion wedi'u gwneud o atomau _____ a _____ yn unig.

- (b) Defnyddiwch rai o'r geiriau i lenwi'r bylchau yn y brawddegau sy'n cymharu'r ddau fath o adweithiau hylosgi mae tanwydd yn gallu cymryd rhan ynddynt.

ocsigen	cyfyngedig	carbon	helaeth
cynhyrchion	adweithyddion	carbon deuocsid	dŵr
	nitrogen	hydrogen	carbon monocsid

Ym mhob adwaith hylosgi, mae tanwydd ac ocsigen yn _____ ac mae'r _____ yn cynnwys dŵr.

Mae hylosgiad cyflawn yn digwydd ym mhresenoldeb cyflenwad _____ o ocsigen. Yn ystod hylosgiad cyflawn, mae'r tanwydd yn adweithio â'r ocsigen i gynhyrchu nwy _____ a dŵr.

Mae hylosgiad anghyflawn yn digwydd ym mhresenoldeb cyflenwad _____ o ocsigen. Yn ystod hylosgiad anghyflawn, mae'r tanwydd yn cynhyrchu dŵr a nwy _____ neu ronynnau _____ solet.

2. Mae hylosgi'r hydrocarbonau mewn tanwyddau fel petrol a diesel yn cynhyrchu dŵr a gall hefyd gynhyrchu llygryddion gan gynnwys carbon deuocsid, carbon monocsid a gronynnau carbon.

(a) Rhwng fformiwlâu cemegol pob un o'r cyfansoddion canlynol.

- Dŵr _____
- Carbon monocsid _____
- Carbon deuocsid _____

(b) Tynnwch linell i gyfateb pob llygrydd i'r brif broblem mae'n ei hachosi.

Llygrydd

carbon monocsid

gronynnau carbon

carbon deuocsid

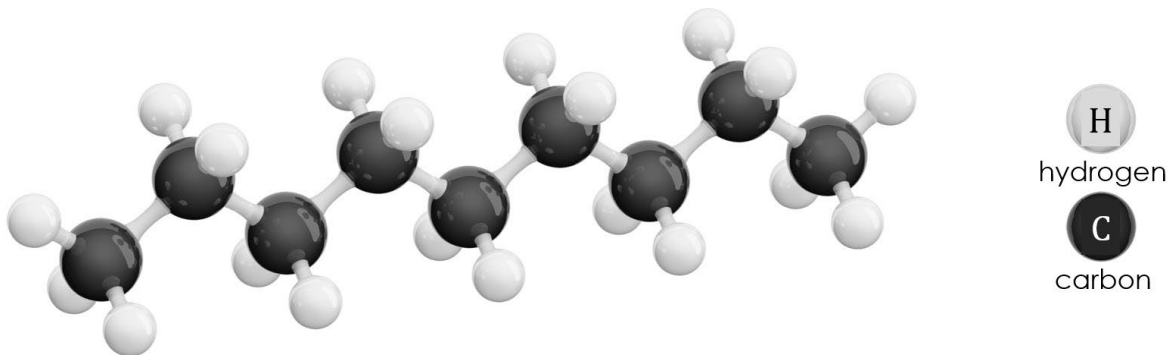
Y broblem sy'n cael ei hachosi

Darnau bach du o solid sy'n gorchuddio adeiladau ac yn achosi problemau ysgyfaint.

Nwy tŷ gwydr sy'n cyfrannu at gynhesu byd-eang.

Nwy di-liw sy'n stopio celloedd coch y gwaed rhag cario ocsigen o amgylch eich corff.

Un o'r hydrocarbonau sydd mewn diesel yw nonan. Mae adeiledd cemegol nonan yn cael ei ddangos isod.

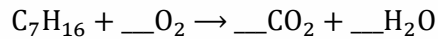
(c) Beth yw fformiwla gemegol nonan?

Awgrym: Cofiwch fod fformiwla gemegol cyfansoddyn yn rhoi nifer yr atomau o bob elfen sy'n bresennol.

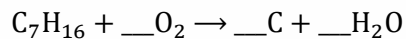
---

3. Un o'r hydrocarbonau sydd mewn petrol yw heptan (C_7H_{16}).

(a) Ysgrifennwch y rhifau cywir yn y bylchau i gwblhau'r hafaliad cemegol cytbwys ar gyfer hylosgiad **cyflawn** heptan.

(b) Ysgrifennwch y rhifau cywir yn y bylchau i gwblhau'r hafaliad cemegol cytbwys ar gyfer hylosgiad **anghyflawn** heptan sy'n cynhyrchu gronynnau carbon.

(c) Mae 100 g o heptan yn mynd drwy hylosgiad anghyflawn mewn 128 g o ocsigen i gynhyrchu gronynnau carbon a 144 g o ddŵr.

Defnyddiwch ddeddf cadwraeth màs i gyfrifo màs y gronynnau carbon a gynhyrchir.

Awgrym: Cofiwch, mewn unrhyw adwaith cemegol, mae cyfanswm màs yr adweithyddion yn hafal i gyfanswm màs y cynhyrchion.

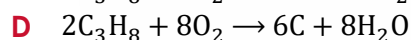
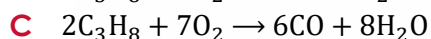
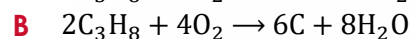
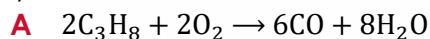

---

4. Yn lle petrol a diesel, mae tanwydd arall ar gael sy'n seiliedig ar hydrocarbonau sef nwy petroliwm hylifedig (LPG), sy'n cynnwys bwtan (C_4H_{10}), propan (C_3H_8) neu gymysgedd o'r ddau.

O'i gymharu â phetrol neu ddiesel, mae LPG yn allyrru llai o garbon deuocsid a gronynnau carbon pan fydd yn mynd drwy adweithiau hylosgi.

(a) Beth yw'r hafaliad cemegol cytbwys sy'n cynrychioli hylosgiad **anghyflawn** propan i gynhyrchu nwy carbon monocsid? Rhwng gylch o amgylch yr ateb cywir.

Mae propan hefyd yn gallu bod yn ddefnyddiol fel nwy i wresogi ac i goginio wrth wersylla.

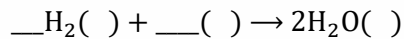
- (b) Ysgrifennwch yr hafaliad cemegol cytbwys ar gyfer yr adwaith sy'n digwydd pan fydd propan yn mynd drwy hylosgiad cyflawn mewn ocsigen i gynhyrchu nwy carbon deuocsid a dŵr.

Mae nwy hydrogen yn dod yn fwy poblogaidd fel tanwydd amgen mewn cerbydau fel ceir a bysiau.

Mae nwy hydrogen yn adweithio â nwy ocsigen mewn adwaith hylosgi i ryddhau egni a chynhyrchu dŵr hylifol.

- (c) Llenwch y bylchau i gwblhau'r hafaliad cemegol cytbwys, gan gynnwys y symbolau cyflwr, ar gyfer adwaith hylosgi nwy hydrogen.

- (d) Awgrymwch ddau reswm pam mae hydrogen yn danwydd gwell i'w ddefnyddio mewn cerbydau fel ceir a bysiau yn hytrach na LPG.

Awgrym: Meddyliwch am y cynhyrchion sy'n cael eu ffurfio mewn hylosgiad hydrogen, o'u cymharu â thanwyddau sy'n seiliedig ar hydrocarbonau, a'r problemau maent yn eu hachosi.

Pa gwestiwn/gwestiynau a gawsoch chi'n anghywir? Pam?

Beth fyddwch chi'n ei wneud y tro nesaf y gofynnir cwestiwn tebyg i chi?